

AcuBieb 2007

Theo Peeters

Het afgelopen jaar, 2007, is ietwat afwijkend aan me voorbij gegaan. We verloren Bob van Aartsen en Virgilius Lefeber, twee oude, trouwe aculeatenvrienden. En zelf kreeg ik er tijdelijk nog een passie bij waardoor er minder tijd overbleef voor wespen en bijen. In de loop van 2008 kon ik de opgelopen achterstand wat betreft literatuur weer inhalen.

Hieronder het overzicht van alle aculeatenliteratuur uit ons land die ik onder ogen kreeg. Uit de omvangrijke buitenlandse literatuur heb ik weer een keuze gemaakt van interessante stukken. Bijvoorbeeld van de enorme hoeveelheid *Apis*-literatuur die ik verzamelde uit 2007 is slechts een klein deel opgenomen.

Met een * worden publicaties aangegeven waarin een determinatietabel is opgenomen of waarin belangrijke onderscheidingskenmerken tussen soorten worden vermeld.

Ik dank Jan Smit voor enkele aanvullingen op de lijsten.

Literatuur Nederland

- Anonymus, 2007. Imkerij Bijendans bouwt hotel voor bijen in zes stappen. - *Bijenhouden* 1 (6): 14-15.
- Anonymus, 2007. Mierwespen of platkopwespen: zijn het mieren of niet? - *Dierplagen* 10 (1): 25.
- Anonymus, 2007. Wespenbestrijding soms moeizaam dit jaar. - *Dierplagen* 10 (3): 15.
- Anonymus, 2007. Houtaantaster. De glanzende houtmier. - *Dierplagen* 10 (4): 23.
- Blacquière, T., B. Cornelissen & J. Donders, 2007. Bumble bee colony decline in greenhouses with supplemental lighting. - *Proceedings of the Netherlands Entomological Society Meeting* 18: 71-77.
- Boer, P., 2007. De verrassende mierencollectie (Hymenoptera: Formicidae) van Peter Boting. - *Entomologische Berichten* 67 (1): 66.
- Boer, P., 2007. Aliens. - *Entomologische Berichten* 67 (3): 120.
- Boer, P., 2007. Uitgelezen. B. Seifert, 2007. Die Ameisen Mittel- und Nordeuropas. - *Entomologische Berichten* 67 (4): 154-155.
- Boer, P., J. Smit & L. Blommers, 2007. Hymenoptera aculeata - bijen, wespen, mieren: 132. In: Cuppen, J.G.M. & B. Drost (eds.), *Entomofauna van De Kempen, Noord-Brabant. Verslag van de 161e zomerbijeenkomst te Baarschot*. - *Entomologische Berichten* 67 (4): 122-144.
- Breugel, P. van, 2007. De wilg favoriet bij solitaire bijen. - *Bijenhouden* 1 (2): 6-7.
- Breugel, P. van, 2007. De boterbloem: geel in de wind. - *Bijenhouden* 1 (4): 6-7.
- Breugel, P. van, 2007. Reseda favoriet bij maskerbijen. - *Bijenhouden* 1 (6): 8-9.
- Breugel, P. van, 2007. Boerenwormkruid speciaal voor insecten met een korte tong. - *Bijenhouden* 1 (9): 8-9.
- Breugel, P. van, 2007. Blazenstruik als voedselbron lang beschikbaar. - *Bijenhouden* 1 (11): 8-9.
- Brink, T., 2007. Wespen op verkiezingsdag. - *Dierplagen* 10 (1): 13.
- Dicke, M., 2007. Maatschappij zonder managers. - *Natura* 104 (6): 164-165.
- Dijkstra, J.P. & M.M. Kwak, 2007. A meta-analysis on the pollination service of the honey bee (*Apis mellifera* L.) for the Dutch flora. - *Proceedings of the Netherlands Entomological Society Meeting* 18: 79-87.
- Esser, R., 2007. Nieuwkomer: Rotsbehangersbij (*Megachile pilidens*). - *Boomblad* 19 (3): 32.
- Guldenmond, J., J. Pijfers & E. den Belder, 2007. De betekenis van agrarisch natuurbeheer voor bijen en wespen op een melkveebedrijf in de Graafschap. - *Entomologische Berichten* 67 (6): 198-203.
- Hengel, R. van, 2007. De sabelmier (*Strongylognathus testaceus*), een slimme slavenhouder. - *Entomologische Berichten* 67 (3): 119.
- Hermans, J., 2007. Broeder Virgilius Lefeber (1921-2007). - *Natuurhistorisch Maandblad* 96 (12): 312-317.
- Hoekstra, R., 2007. Soort in de spotlights: de bij. - *Amoeba* 81 (3): 4-5.
- Hoffmann, F. & M.M. Kwak, 2007. Diversiteit van planten en bloembezoekende insecten in relatie tot landgebruik. - *Entomologische Berichten* 67 (6): 193-197.
- Joosten, S.P.J., T.J. de Jong & P.G.L. Klinkhamer, 2007. Bloemkleurpolymorfie en hommelveelvoorkom. - *Entomologische Berichten* 67 (1-2): 2-6.
- Kohler, F., R. van Klink, J. Noordijk & D. Klein, 2007. De invloed van natuurgebieden op zweefvliegen en bijen in agrarische gebieden (Diptera: Syrphidae; Hymenoptera: Apidae). - *Entomologische Berichten* 67 (6): 187-191.
- Kraker, K. de, 2007. Grevelingenverslag 2006. - *Ecologisch Adviesbureau Sandvicensis*, 53 p, 2 bijlagen.
- Mabelis, A.A., 2007. Is de zwarte reuzenmier (*Camponotus vagus*) inheems? - *Entomologische Berichten* 67 (3): 108-109.
- Mabelis, A.A., 2007. Do ants need protecting? - *Entomologische Berichten* 67 (4): 145-149.
- Moraal, L. & J. de Rond, 2007. Nieuwe vindplaatsen van de zwamplatkopwesp *Cephalonomia formiciformis* (Hymenoptera: Bethyridae). - *Entomologische Berichten* 67 (4): 150-151.
- Neve, A., 2007. Rosse metselbij. - *De Stertselaar* 31 (3): 8-9.
- Nieuwenhuijsen, H., M. Reemer, T. Peeters, J. Smit & A. van Eck, 2007. OBN-monitoring van bijen in gebieden van Natuurmonumenten (Hymenoptera, Apidae s.l.). - *Stichting EIS-Nederland, rapportnr. EIS2007-02*, 36 p.
- Peeters, T., 2007. Wespen langs het spoor in Tilburg in 2006. Met een portret van de Franse veldwesp. - *De Oude Leij* 29 (2): 25-33.
- Peeters, T., 2007. Werkgroepen: Bijen (Apidae s.l.). - *Nieuwsbrief EIS-Nederland* 45: 4-5.
- Peeters, T., 2007. In memoriam broeder Virgilius Lefeber 1921-2007. - *Nieuwsbrief EIS-Nederland* 45: 6-8.
- Pijfers, H., 2007. De groefbij *Halictus leucabeneus*: terug van weggeweest? - *Veelpoot* 18 (1): 18.

- Reemer, M., 2007. Oproep: knautiabijen. - Nieuwsbrief EIS-Nederland 44: 11.
- Schut, D., 2007. De geelbuikvuurpad in groeve Blom en de Meertensgroeve in 2006. Resultaten van een herintroductie- en beheerexperiment. - Natuurbalans - Limes Divergens B.V. Nijmegen, Radboud Universiteit Nijmegen, 69 p, 5 bijlagen. [met soortenlijst van 3 goudwespen, 2 spinnendoders, 6 plooiwleugelwespen, 10 graafwespen en 15 bijen]
- Slaats, J., 2007. Bergveldwesp in Meijel. - Natuurhistorisch Maandblad 96 (5): 136-137.
- Smit, J., 2007. Aculeaten voorjaarskamp 2007, Hilversum. - Veelpoot 18 (2): 15.
- Smit, J. & P. Megens, 2007. Aculeaten zomerkamp 2007, Leende. - Veelpoot 18 (2): 17-19.
- Smit, J. & F. van der Meer, 2007. Verdwenen en weer verschenen: de kleine bonte wespbij *Nomada roberjeotiana* (Hymenoptera: Apidae s.l.). - Nederlandse Faunistische Mededelingen 26: 31-37.
- Smit, J.T. & T. Zeegers, 2007. Bob van Aartsen overleden. 15 mei 1920 - 1 juli 2007. - Nieuwsbrief EIS-Nederland 45: 6.
- Smit, J.T. & T. Zeegers, 2007. In memoriam Bob van Aartsen. - Vliegenmepper 16 (2): 17.
- Spek, E. van der, 2007. Klokjesdikpootbijen en Grasklokjes op Texel. - Natura 104 (4): 122.
- Thijssen, J., 2007. Eet die lastige wesp. Ze smaken naar jakobsschelpen. - Trouw, zat. 8 september.
- Vermaas, A., 2007. Stimuleerden de bloeiplanten en de bijen elkaar in de evolutie? - Bijenhouden 1 (5): 3-5.
- Waterreus, K., 2007. Mijn favoriet: de Rode bosmier. - Natura 104 (3): 79.
- Literatuur buitenland**
- * Amiet, F., M. Herrmann, A. Müller & R. Neumeyer, 2007. Apidae 5. *Ammobates*, *Ammobatoides*, *Anthophora*, *Blastes*, *Ceratina*, *Dasygaster*, *Epeoloides*, *Epeolus*, *Eucera*, *Macropis*, *Melecta*, *Melitta*, *Nomada*, *Pasites*, *Tetralonia*, *Thyreus*, *Xylocopa*. - Fauna Helvetica 20, 356 p. [zie boekbespreking in Bzzz nr. 27]
- Archer, M.E., 2007. Taxonomy, distribution and nesting biology of the species of the genus *Vespa* or the *Vespa rufa* species group (Hymenoptera). - Entomologist's Monthly Magazine 143: 35-48.
- Baker, D.B. & M. Engel, 2007. A note on the nomenclature of two *Coelioxys* species (Hymenoptera: Megachilidae). - Entomologist's Gazette 58: 59-62.
- Barbier, Y., 2007. *Bembix rostrata* (L.) (Hymenoptera, Crabronidae) de retour en Wallonie (Belgique). - Osmia 1: 5-6.
- Beekman, M., A.L. Gilchrist, M. Duncan & D.J.T. Sumpter, 2007. What makes a honeybee scout? - Behavioral Ecology and Sociobiology 61: 985-995.
- Beutler-Vatter, M., 2007. *Andrena curvungula* (Hymenoptera: Apidae) auf Sammeltour an *Phyteuma spicatum* (Campanulaceae). - Bembix 25: 5-7.
- Bladock, D., 2007. The importance of dead wood. - BWARS Newsletter Autumn 2007: 20-23.
- Bowman, J. & M. Macdonald, 2007. Discovery of a Scottish population of *Andrena marginata*. - BWARS Newsletter Autumn 2007: 12-14.
- Brennan, B.J., 2007. Abdominal wagging in the social paper wasp *Polistes dominulus*: behavior and substrate vibrations. - Ethology 113: 692-702.
- Cameron, S.A., H.M. Hines & P.H. Williams, 2007. A comprehensive phylogeny of the bumble bees (*Bombus*). - Biological Journal of the Linnean Society 91 (1): 161-188.
- Cane, J.H., T. Griswold & F.D. Parker, 2007. Substrates and materials used for nesting by North American *Osmia* bees (Hymenoptera: Apiformes: Megachilidae). - Annals of the Entomological Society of America 100 (3): 350-358.
- Cardinal, C. & L. Packer, 2007. Phylogenetic analysis of the circulate Apinae based on morphology of the sting apparatus (Hymenoptera: Apidae). - Cladistics 23: 99-118.
- Cotoneschi, C., F. Scognamiglio, C. Scala, R. Cervo, J.E. Strassmann & S. Turillazzi, 2007. Larval sex identification in the paper wasp *Polistes dominulus* (Vespidae, Hymenoptera). - Insectes Sociaux 54: 132-135.
- Dathe, H.H., 2007. Dr. Paul Westrich 60 Jahre. - Entomologische Nachrichten und Berichte 51 (3-4): 151-154.
- Dötterl, S. & I. Schäffler, 2007. Flower scent of floral oil-producing *Lysimachia punctata* as attractant for the oil-bee *Macropis fulvipes*. - J. Chem. Ecol. 33: 441-445.
- Dubitzky, A., 2007. Phylogeny of the world anthophorini (Hymenoptera: Apoidea: Apidae). - Systematic Entomology 32: 585-600.
- Dvorak, L., 2007. Social wasps (Hymenoptera: Vespidae) trapped with beer in European forest ecosystems. - Acta Musei Moraviae, Scientiae biologicae (Brno) 92: 181-2004.
- Dvorak, L. & S.P.M. Roberts, 2007. Results of wasp beer trapping 2006 in the UK. - BWARS Newsletter Spring 2007: 13-18.
- Early, J., 2007. Observations of *Cryptocheilus notatus* (Rossius, 1792) nesting. - BWARS Newsletter Autumn 2007: 17-18.
- Early, J., 2007. Observations of nesting by *Ceruris quinquefasciata* (Rossius, 1792). - BWARS Newsletter Autumn 2007: 15-16.
- Early, J., 2007. Variation in age of prey caught by *Astata boops* (Schrank, 1781). - BWARS Newsletter Autumn 2007: 16-17.
- Engel, M.S., 2007. A lateral gynandromorph in the bee genus *Thyreus* and the sting mechanism in the Melectini (Hymenoptera: Apidae). - American Museum Novitates 3553: 1-11.
- Evans, H.E. & K.M. O'Neill, 2007. The sand wasps. Natural history and behavior. - Harvard University Press, Cambridge, 240 p. [zie boekbesprekingen in dit nummer]
- Exeler, N., 2007. Strong genetic exchange among populations of a specialist bee, *Andrena vaga* (Hymenoptera: Andrenidae). - Conservation Genetics 9: 1233-1241.
- Falk, S., 2007. Some comments on the recent paper by Michael E. Archer (BJENH 20: 75-94). - Br. J. Ent. Nat. Hist. 20: 219-220.
- Field, J., E. Turner, T. Fayle, W.A. Forster, 2007. Costs of egg-laying and offspring provisioning: multifaceted parental investment in a digger wasp. - Proceedings of the Royal Society of London, Series B 274: 445-451.
- Flügel, H.-J., 2007. Erste Beobachtungen der Blauen Holzbiene *Xylocopa violacea* (L., 1758) im Schwalm-Eder-Kreis (Nordhessen) (Hymenoptera: Apidae). - Bembix 24: 2-6.

- Franzen, M. & M. Larsson, 2007. Pollen harvesting and reproductive rates in specialized solitary bees. - *Ann. Zool. Fennici* 44: 405-414.
- Freundt, R., 2007. *Halictus scabiosae* (Rossi, 1790) am Niederrhein (Hymenoptera: Apidae). - *BembiX* 24: 7.
- Frommer, U., 2007. Eine Methode zur Ansiedlung der Grossen Holzbiene *Xylocopa violacea* (Linnaeus, 1758) (Hymenoptera, Apidae). - *BembiX* 25: 7-10.
- Frommer, U., 2007. Ergänzungen zur Bienenfauna (Hymenoptera, Apidae) im mittleren Hessen mit Anmerkungen zur Ausbreitung der Sandbienen *Andrena lagopus* (Latr.). - *Hessische Faunistische Briefe* 26 (2): 17-50.
- Fuhrmann, M., 2007. Mitteleuropäische Wälder als Primärlebensraum von Stechimmen (Hymenoptera, Aculeata). - *Linzer biol. Beitr.* 39 (2): 901-917.
- Greenleaf, S.S., N.M. Williams, R. Winfree & C. Kremen, 2007. Bee foraging ranges and their relationship to body size. - *Oecologia* 153: 589-596.
- * Grissell, E.E., 2007. Torymidae (Hymenoptera: Chalcidoidea) associated with bees (Apodea), with a list of chalcidoidea bees parasitoids. - *Journal of Hymenoptera Research* 16 (2): 234-265.
- * Gusenleitner, J., 2007. Bestimmungstabellen mittel- und südeuropäischer Eumeniden (Hymenoptera, Vespoidea). 3. Nachtrag. - *Linzer biol. Beitr.* 39 (1): 129-131.
- * Gusenleitner, J., 2007. Bestimmungstabellen mittel- und südeuropäischer Eumeniden (Vespoidea, Hymenoptera). 4. Nachtrag. - *Linzer biol. Beitr.* 39 (2): 955-956.
- Herrmann, M., 2007. Beitrag zur Stechimmenfauna Ostfrieslands, Niedersachsen (Hymenoptera, Aculeata). - *Drosera* 2007: 49-58.
- Hines, H.M., J.H. Hunt, T.K. O'Connor, J.J. Gillespie & S.A. Cameron, 2007. Multigene phylogeny reveals eusociality evolved twice in vespid wasps. - *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 104 (9): 3295-3299.
- Holzschuh, A., I. Steffan-Dewenter, D. Kleijn & T. Tscharnkte, 2007. Diversity of flower-visiting bees in cereal fields: effects of farming system, landscape composition and regional context. - *Journal of Applied Ecology* 44: 41-49.
- Hunt, J.H., B.J. Kensingler, J.A. Kossuth, M.T. Henshaw, K. Norberg, F. Wolschin & G.V. Amdam, 2007. A diapause pathway underlies the gyne phenotype in *Polistes* wasps, revealing an evolutionary route to cast-containing insect societies. - *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 104 (35): 14020-14025.
- Inouye, D.W., 2007. The value of bees. - *Biological Conservation* 140: 198-199.
- * Jacobs, H.-J., 2007. Die Grabwespen Deutschlands. Bestimmungsschlüssel. - *Die Tierwelt Deutschlands* 79, 207 p.
- Jacobs, H.-J. & F. Burger, 2007. *Trypoxylon kostylevi* Antropov, 1985 in Deutschland und Europa (Hymenoptera: Crabronidae). - *BembiX* 24: 15-17.
- Jakubzik, A. & K. Cölln, 2007. *Coelioxys alata* Forster, 1853, ein Wiederfund auf dem Territorium von Nordrhein-Westfalen nach über 100 Jahren. - *BembiX* 25: 14-16.
- Janson, S., M. Middendorf & M. Beekman, 2007. Searching for a new home - scouting behavior of honeybee swarms. - *Behavioral Ecology* 18 (2): 384-392.
- Klein, A.-M., B.E. Vaissiere, J.H. Cane, I. Steffan-Dewenter, S.A. Cunningham, C. Kremen & T. Tscharnkte, 2007. Importance of pollinators in changing landscapes for world crops. - *Proceedings of the Royal Society of London, Series B* 274: 303-313.
- Klimov, P.B., B.M. O'Connor & L.K. Knowles, 2007. Museum specimens and phylogenies elucidate ecology's role in coevolutionary associations between mites and their bee hosts. - *Evolution* 61 (6): 1368-1379.
- Klimov, P.B., S.B. Vinson & B.M. O'Connor, 2007. Acarinarina in association of apid bees (Hymenoptera) and chaetodactylid mites (Acari). - *Invertebrate Systematics* 21 (2): 109-136.
- Knowles, A., 2007. An unusual nesting location for *Odynerus melanocephalus* (Gmelin). - *BWARS Newsletter Autumn* 2007: 12.
- Knowles, A., 2007. *Evagetes pectinipes* (Linnaeus, 1758) in Essex. - *BWARS Newsletter Autumn* 2007: 15.
- Köhler, F., J. Verhulst, E. Knop, F. Herzog & D. Kleijn, 2007. Indirect effects of grassland extensification schemes on pollinators in two contrasting European countries. - *Biological Conservation* 135: 302-307.
- Kokuvo, N., Y. Toquenaga & K. Goka, 2007. A simple visualization method to reconstruct nest-mate patterns among bumble bees (Hymenoptera: Apidae) using genetic data. - *Appl. Entomol. Zool.* 42 (1): 137-141.
- Kosior, A., W. Celary, P. Olejniczak, J. Fijał, W. Krol, W. Solarz & P. Plonka, 2007. The decline of the bumble bees and cuckoo bees (Hymenoptera: Apidae: Bombini) of western and central Europe. - *Oryx* 41 (1): 79-88.
- Kremen, C., N.M. Williams, M.A. Aizen, B. Gemmill-Herren, G. LeBuhn, R. Minckley, L. Packer, S.G. Potts, T. Roulston, I. Steffan-Dewenter, D.P. Vazquez, R. Winfree, L. Adams, E.E. Crone, S.S. Greenleaf, T.H. Keitt, A.M. Klein, J. Regetz & T.H. Ricketts, 2007. Pollination and other ecosystem services produced by mobile organisms: a conceptual framework for the effects of land-use change. - *Ecology Letters* 10: 299-314.
- * Kuhlmann, M., G. Else, A. Dawson & D.L.J. Quicke, 2007. Molecular, biogeographical and phenological evidence for the existence of three western European sibling species in the *Colletes succinctus* group (Hymenoptera: Apidae). - *Organisms, Diversity & Evolution* 7: 155-165.
- Larsson, M. & M. Franzen, 2007. Critical resource levels of pollen for the declining bee *Andrena hattorfiana* (Hymenoptera, Andrenidae). - *Biological Conservation* 134: 405-414.
- Leadbeater, E. & L. Chittka, 2007. The dynamics of social learning in an insect model, the bumblebee (*Bombus terrestris*). - *Behavioral Ecology and Sociobiology* 61: 1789-1796.
- Mauss, V., 2007. Evolution verschiedener Lebensformtypen innerhalb basaler Teilgruppen der Faltenwespen (Hymenoptera, Vespidae). - *Denisia* 20: 701-722.
- Mazzucco, K. & R. Mazzucco, 2007. Wege der Mikroevolution und Artbildung bei Bienen (Apoidea, Hymenoptera): Populationsgenetische und empirische Aspekte. - *International Institute for Applied Systems Analysis, Interim Report IR-07-049*, 100 p.
- Meyer, B., I. Steffan-Dewenter & R. Theunert, 2007. *Megachile apicalis* (Spinola, 1808), erster Nachweis aus

- Niedersachsen (Hymenoptera: Apidae). - *BembiX* 24: 25-26.
- * Michener, C.D., 2007. The bees of the world. - John Hopkins University Press, Baltimore, London, 953 p.
- Michener, C.D., 2007. The professional development of an entomologist. - *Annual Review of Entomology* 52: 1-15.
- * Michez, D. & C. Eardley, 2007. Monographic revision of the bee genus *Melitta* Kirby 1802 (Hymenoptera: Apoidea: Melittidae). - *Ann. soc. entomol. Fr. (n.s.)* 43 (4): 379-440.
- Mitesser, O., N. Weissel, E. Strohm & H.J. Poethke, 2007. Optimal investment allocation in primitively eusocial bees: a balance model based on resource limitation of the queen. - *Insectes Sociaux* 54: 234-241.
- Morandin, L.A., M.L. Winston, V.A. Abbott & M.T. Franklin, 2007. Can pastureland increase wild bee abundance in agriculturally intense areas? - *Basic and Applied Ecology* 8: 117-124.
- Moritz, R.F.A., F.B. Kraus, P. Kryger & R.M. Crewe, 2007. The size of wild honeybee populations (*Apis mellifera*) and its implications for the conservation of honeybees. - *Journal of Insect Conservation* 11: 391-397.
- Ohl, M. & M.S. Engel, 2007. Die Fossilgeschichte der Bienen und ihrer nächsten Verwandten (Hymenoptera: Apoidea). - *Denisia* 20: 687-700.
- Paxton, R.J., 2007. The *Bombus lucorum* complex revisited using a molecular genetic approach: not one or two but three species across Ireland. - *BWARS Newsletter Spring 2007*: 7-8.
- Peat, L., 2007. *Xylocopa violacea* excitement. - *BWARS Newsletter Autumn 2007*: 26-27.
- * Pesenko, Y.A., 2007. Subgeneric classification of the palaeartic bees of the genus *Erylaeus* Robertson (Hymenoptera: Halictidae). - *Zootaxa* 1500: 1-54.
- Pirk, C.W.W., P. Neumann & R. Hepburn, 2007. Nestmate recognition for eggs in the honeybee (*Apis mellifera* L.). - *Behavioral Ecology and Sociobiology* 61: 1685-1693.
- Raffiudin, R. & R.H. Crozier, 2007. Phylogenetic analysis of honey bee behavioral evolution. - *Molecular Phylogenetics and Evolution* 43: 543-552.
- Raine, N.E. & L. Chittka, 2007. Flower constancy and memory dynamics in bumblebees (Hymenoptera: Apidae: *Bombus*). - *Entomol. Gener.* 29 (2-4): 179-199.
- Raine, N.E. & L. Chittka, 2007. Pollen foraging: learning a complex motor skill by bumblebees (*Bombus terrestris*). - *Naturwissenschaften* 94 (6): 459-464.
- Ratnieks, F.L.W. & T. Wenseleers, 2007. Altruism in insects societies and beyond: voluntary or enforced? - *Trends in Ecology and Evolution* 23 (1): 45-52.
- Rozen, J.G.Jr. & S.M. Kamel, 2007. Investigations on the biologies and immature stages of the cleptoparasitic bee genera *Radoszkowskiana* and *Coelioxys* and their *Megachile* hosts (Hymenoptera: Apoidea: Megachilidae: Megachilini). - *American Museum Novitates* 3573: 1-43.
- Sayama, K., H. Kosaka & S. Makino, 2007. The first record of infection and sterilization by the nematode *Sphaerularia* in hornets (Hymenoptera, Vespidae, *Vespa*). - *Insectes Sociaux* 54: 53-55.
- Schmid-Egger, C., 2007. Sphecidae oder Crabronidae? Zum Gebrauch der Familiennamen bei den Grabwespen. - *BembiX* 25: 17-20.
- Schmitz, M., 2007. *Andrena agilissima* (Scopoli, 1770) in Süd-Niedersachsen (Hymenoptera: Apidae). - *BembiX* 24: 26-27.
- Schneider, N. & F. Feitz, 2007. Helicomrie abdominale observee chez *Agrenioideus sericeus* (Vander Linden, 1827) (Insecta, Hymenoptera, Pompilidae). - *Bull. Soc. Nat. Luxemb.* 108: 53-54.
- Schwarz, M., 2007. Klärung nomenklatorischer Fragen betreffend *Coelioxys conoidea* (Illiger, 1806) und *C. vectis* Curtis, 1831 (Hymenoptera, Apidae, Megachilinae). - *Entomofauna* 28 (31): 453-460.
- Schwarz, M.P., M.H. Richards & B.N. Danforth, 2007. Changing paradigms in insect social evolution: insights from halictine and allodapine bees. - *Annual Review of Entomology* 52: 127-150.
- Sharkey, M.J., 2007. Phylogeny and classification of Hymenoptera. - *Zootaxa* 1668: 521-548.
- * Sheffield, C.S. & S.M. Westby, 2007. The male of *Megachile nivalis* Friese, with an updated key to members of the subgenus *Megachile* s.str. (Hymenoptera: Megachilidae) in North America. - *Journal of Hymenoptera Research* 16 (1): 178-191.
- Smith, J.A., S.M. Tierney, Y.C. Park, S. Fuller & M.P. Schwarz, 2007. Origins of social parasitism: the importance of divergence ages in phylogenetic studies. - *Molecular Phylogenetics and Evolution* 43: 1131-1137.
- Straka, J. & P. Bogusch, 2007. Description of immature stages of cleptoparasitic bees *Epeoloides coecutiens* and *Leiopodus trochantericus* (Hymenoptera: Apidae: Osirini, Protepeolini) with remarks to their unusual biology. - *Entomologica Fennica* 18: 242-254.
- Straka, J. & P. Bogusch, 2007. Phylogeny of the bees of the family Apidae based on larval characters with focus on the origin of cleptoparasitism (Hymenoptera: Apiformes). - *Systematic Entomology* 32: 700-711.
- Sugiura, S., T. Abe, Y. Yamaura & S. Makino, 2007. Flower-visiting behavior of male bees is triggered by nectar-feeding insects. - *Naturwissenschaften* 94: 703-707.
- Tan, K., S.E. Radloff, J.J. Li, H.R. Hepburn, M.X. Yang, L.J. Zhang & P. Neumann, 2007. Bee-hawking by the wasp, *Vespa velutina*, on the honeybees *Apis cerana* and *A. mellifera*. - *Naturwissenschaften* 94: 469-472.
- Terzo, M., 2007. Premiere observation en Belgique de *Nomada facilis* Scharz, 1967 (Hymenoptera: Apidae). - *Notes fauniques de Gembloux* 60 (3): 144-146.
- Terzo, M., P. Coppens, I. Valterova, G. Toubeau & P. Rasmont, 2007. Reduced cephalic labial glands in the male bumblebees of the subgenus *Rhodobombus* Dalla Torre (Hymenoptera: Apidae: *Bombus* Latreille). - *Ann. soc. entomol. Fr. (n.s.)* 43 (4): 497-503.
- Theunert, R., 2007. Anmerkungen zur Systematik der Grabwespen und Bienen. - *BembiX* 25: 20-21.
- * Theunert, R., 2007. Die Unterscheidung der Weibchen von *Lasioglossum fratellum* (Pérez, 1903) und *Lasioglossum subfulvicorne* (Blüthgen, 1934) bleibt schwierig (Hymenoptera: Apidae)! - *BembiX* 25: 27-30.
- Theunert, R., 2007. Zum Sexualverhalten der Grabwespe *Ectemnius lapidarius* (Panzer, 1804) (Hymenoptera: Sphecidae). - *BembiX* 25: 22-26.
- Theunert, R., 2007. Zur Lebensweise von *Crossocerus congener* (Dahlbom, 1844) (Hymenoptera: Sphecidae). - *BembiX* 24: 30-32.

- Theunert, R., 2007. Zur Verbreitung der Goldwespen der Gattungen *Hedychridium* und *Hedychrum* in Niedersachsen und Bremen (Hymenoptera, Chrysididae). - Beitr. Naturk. Nieders. 60: 15-20.
- Tölke, A., 2007. Neue Aspekte bei der Einlagerung von Beute durch die solitare Wespe *Symmorphus crassicornis* (Panzer) in ihre Brutzellen. - Beitr. Ent. 57: 161-175.
- Uller, T., I. Pen, E. Wapstra, L.W. Beukeboom & J. Komdeur, 2007. The evolution of sex ratios and sex-determining systems. - Trends in Ecology and Evolution 22 (6): 292-297.
- Vereecken, N.J. & G. Mahe, 2007. Larval aggregations of the blister beetle *Stenoria analis* (Schaum) (Coleoptera: Meloidae) sexually deceive patrolling males of their host, the solitary bee *Colletes bederae* Schmidt & Westrich (Hymenoptera: Colletidae). - Ann. soc. entomol. Fr. (n.s.) 43 (4): 493-496.
- Vereecken, N.J., J. Mant & F.P. Schiestl, 2007. Population differentiation in female sex pheromone and male preferences in a solitary bee. - Behavioral Ecology and Sociobiology 61: 811-821.
- Westerkamp, C. & R. Classen-Bockhoff, 2007. Bilabiate flowers: the ultimate response to bees? - Annals of Botany 100: 361-374.
- Williams, N.M. & C. Kremen, 2007. Resource distributions among habitats determine solitary bee offspring production in a mosaic landscape. - Ecological Applications 17 (3): 910-921.
- Winfree, R., T. Griswold & C. Kremen, 2007. Effect of human disturbance on bee communities in a forested ecosystem. - Conservation Biology 21 (1): 213-223.
- Wolf, H., 2007. Dürfen Entomologen heiraten? - BembiX 25: 58-59.
- Wolf, H., 2007. Ein Zwitter von *Macropis europaea* Warncke 1973 (Hymenoptera, Apidae). - Linzer biol. Beitr. 39 (2): 1249-1250.
- Wolf, H., 2007. Virgilius Bernardus Antonius Lefebvre †. - BembiX 25: 2-5.
- Zobel, M.U. & R.J. Paxton, 2007. Is big the best? Queen size, usurpation and nest closure in a primitively eusocial sweat bee (*Lasioglossum malachurum*). - Behavioral Ecology and Sociobiology 61: 435-447.

Colletes bederae, vrouwtje. (Foto Albert de Wilde).